

СТВОРЕННЯ РОЗВИВАЛЬНОГО МОВЛЕННЕВОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-МОВЛЕННЕВОЇ ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мигуля В. В.

*аспірантка кафедри дошкільної та спеціальної освіти
Криворізький державний педагогічний університет
просп. Університетський, 54, Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна
orcid.org/0000-0002-2547-1680
migulya.viktoria@gmail.com*

Ключові слова: *освітній простір, розвивальне середовище, мовленнєве середовище, національно-мовленнєва особистість, педагогічні умови, дитина передшкільного віку.*

У статті розглянуто розвивальне мовленнєве середовище як одну з основних педагогічних умов формування національно-мовленнєвої особистості дитини передшкільного віку й особливості створення спеціального розвивального середовища. Проаналізовано основні підходи та поняття створення розвивального середовища в закладах дошкільної освіти (ЗДО). У дослідженні розвивальне мовленнєве середовище ЗДО визначено як багатовимірну систему, яка знаходиться в постійному розвитку, динаміці і змінюється в залежності від рівня розвитку дошкільника, тим самим допомагаючи дитині освоювати всі необхідні вікові завдання, виховати особистість, яка володіє рідною мовою, вміє висловлювати власну думку, має сформовані мовленнєві знання, вміння, навички та власну світоглядну позицію стосовно національного життя. У статті розглянуто основні засади побудови розвивального мовленнєвого середовища в ЗДО, компоненти організації розвивального середовища в ЗДО, теоретично обґрунтовано властивості створення розвивального середовища і забезпечення його результативності. Проаналізовано підходи та трактування відомих українських і зарубіжних науковців стосовно проблеми розвивального мовленнєвого середовища. Основним складником розвивального середовища є об'єднання спільної роботи, партнерської взаємодії педагогів, вихованців та батьків. Разом із тим важливо відзначити, що кожен учасник освітнього процесу (педагоги, діти, батьки) є водночас активним учасником організації розвивального мовленнєвого середовища в життєвому просторі дошкільника. Акцентовано на тому, що мовленнєве розвивальне середовище залежить від виду програми і мети, яку ставить перед собою створене розвивальне середовище. Визначено поняття «мовленнєве середовище», виокремлено його компоненти. Обґрунтовано, що організація розвивального середовища в умовах ЗДО – важливий напрям роботи дошкільного закладу, що забезпечує ефективне розв'язання освітніх завдань і розвиток національно-мовленнєвої особистості.

CREATION OF A DEVELOPMENTAL SPEECH ENVIRONMENT AS A PEDAGOGICAL CONDITION FOR THE FORMATION OF THE NATIONAL SPEECH PERSONALITY OF PRESCHOOL

Myhulia V. V.

Postgraduate Student at the Department of Preschool and Special Education

Kryvyi Rih State Pedagogical University

University Avenue, 54, Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region, Ukraine

orcid.org/0000-0002-2547-1680

migulya.viktoria@gmail.com

Key words: *educational space, developmental environment, speech environment, national-speech personality, pedagogical conditions, preschool child.*

In the article we consider the concept of “developmental speech environment” as one of the main pedagogical conditions for the formation of the national speech personality of a preschool child, the features of creating a special developmental environment. We analyze the main approaches and concepts of creating a developmental environment in preschool education institutions. In our study, the developmental speech environment of preschool education is defined as a multidimensional system that is in constant development, dynamics and changes depending on the level of development of the preschooler, thereby helping them to master all the necessary age-related tasks, to educate a person who speaks their native language, is able to express their own opinion, has a formed speech commentary and their own worldview regarding national life. The article considers the basic principles of building a developmental speech environment in preschool education, the components of organizing a developmental environment in preschool education, theoretically grounded properties of creating a developmental environment and ensuring its effectiveness. We have analyzed the approaches and interpretations of famous Ukrainian and foreign scientists and scholars regarding the problem of a developmental speech environment. The main component of a developmental environment is the combination of joint work, partnership interaction of teachers, pupils and parents. At the same time, it is important to note that each participant in the educational process (teachers, children, parents) are active participants in the organization of a developmental speech environment in the living space of a preschooler. Attention is drawn to the fact that the speech developmental environment depends on the type of program and what goal the created developmental environment sets for itself. The concept of “speech environment”, components of the speech environment are defined. The organization of a developmental environment in the conditions of ZDO is an important direction of work of a preschool institution, which ensures the effective solution of educational tasks, the development of a national-speech personality.

Постановка проблеми. У сучасному світі на перший план стає питання національного виховання та розвитку дитини. Формування національно-мовленнєвої особистості, яка є свідомою, творчою, вміє грамотно висловлювати власні думки, доводити власну думку, є необхідністю ще з дошкільного віку, що закладає фундамент для майбутнього розвитку. Одним із провідних завдань модернізації освіти є формування української національно-свідомої мовної особистості, яка відзначається високою культурою спілкування, усвідомленим ставленням до української

мови, сформованою мовленнєвою компетентністю в різних сферах спілкування, здатністю до творчості, мобільності, розвитку професійного потенціалу. Мовленнєву особистість необхідно виховувати ще на етапі дошкільного дитинства, і від того, наскільки досконало володіє мовою вихователь, в якому середовищі здійснюється освітній процес, і залежатиме формування та розвиток національно-мовленнєвої особистості.

Базовий компонент дошкільної освіти як державний стандарт та основний постулат, на який спираються у своїй роботі ЗДО, націлює педагогів

на багатогранний та цілісний підхід до розвитку особистості та формування мовленнєвої особистості дошкільника.

Сучасні зміни в національному житті українців, соціальні, політичні, економічні проблеми нашої держави дають поштовх до вдосконалення основних принципів дошкільної освіти в Україні. Виступає необхідністю формування національно-мовленнєвої особистості, однією з важливих умов розвитку якої є, на нашу думку, створення розвивального мовленнєвого середовища – комплексу матеріально-технічних, оздоровчих, соціальних, ергономічних, естетичних умов, що забезпечують організацію життєдіяльності дітей у ЗДО. Отже, актуальним є питання формування мовленнєвої особистості молодого покоління шляхом створення спеціального розвивального мовленнєвого середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На сучасному етапі розвитку освіти все більше зростає необхідність теоретичного дослідження розвивального мовленнєвого середовища в закладах дошкільної освіти. Дослідженням понять «розвивальне середовище» і «мовленнєве середовище» займаються багато українських науковців, учених, методистів (А. Богуш, К. Крутій, Л. Іщенко, Т. Журавко, Г. Ватаманюк). Зокрема, проблему освітнього середовища досліджували М. Братко, К. Крутій, О. Кошіль та ін., розвивальне середовище – А. Аніщук, А. Гончаренко, Т. Журавко, Л. Лохвицька, Н. Рижова, С. Смолук та ін., мовленнєве середовище – А. Богуш, К. Крутій, А. Гончаренко, Л. Калмикова тощо. Незважаючи на посилений інтерес сучасних зарубіжних і вітчизняних педагогів до організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти, теоретичні та практичні питання розвивального мовленнєвого середовища потребують подальших досліджень.

Мета статті – розкрити особливості розвивального мовленнєвого середовища як основної педагогічної умови для формування національно-мовленнєвої особистості.

Виклад основного матеріалу. Новітні глибинні виклики та нововведення в житті української нації, загострені соціальні, економічні та культурологічні проблеми й завдання країни зумовлюють необхідність модернізації змісту дошкільної освіти в Україні. Згідно із Законами України «Про освіту», «Про дошкільну освіту» та Базовим компонентом дошкільної освіти, для забезпечення особистісно-орієнтованої в дошкільній освіті моделі виховання передбачено створення розвивального середовища, яке своєю чергою забезпечує організацію виховання, навчання та розвитку дошкільника в закладах дошкільної освіти.

Один із важливих компонентів педагогічного процесу і підвищення дієвості освітньої мов-

леннєвої роботи з дітьми становить організація розвивального мовленнєвого середовища, що забезпечує можливість проявити активну мовленнєву діяльність кожної дитини, тобто реалізувати власне «Я» через рідну мову.

За Л. Іщенко й Т. Журавко, створення розвивального освітнього мовленнєвого середовища складається з таких компонентів, як:

- спеціально організована мовленнєва діяльність дітей;
- спільна доросло-дитяча (партнерська) мовленнєва діяльність;
- вільна самостійна мовленнєва діяльність дітей [3].

Щоб освітній простір виступав як розвивальне мовленнєве середовище, він повинен мати низку властивостей:

- гнучкість;
- безперервність;
- варіативність;
- інтегрованість;

Створення педагогом розвивального середовища є важливою умовою розкриття дитиною внутрішнього світу, її самостійного розвитку.

За Л. Калмиковою, основну увагу педагог має спрямовувати на формування в дошкільників потреби в комунікації, мовленнєвій діяльності в природних умовах, оскільки така діяльність породжується бажанням висловлювати свої думки, почуття, обмінюватися ними з однолітками. Необхідно створювати спеціальні мовленнєві ситуації, які заохочуватимуть дитину до усного зв'язного мовлення [4, с. 53].

О. Кононко однією з умов створення розвивального середовища називає спеціальну інтонацію мовлення педагога, виражені звернення й оцінювання, спокійні зауваження [5]. З метою організації розвивального мовленнєвого середовища в закладах дошкільної освіти спеціально створюють штучне мовленнєве середовище, яке К. Крутій визначає як такий педагогічний метод, за допомогою якого дитина оберігається від неправильного мовленнєвого впливу як однолітків, так і дорослого оточення, а також забезпечується атмосфера високої культури мовлення [6, с. 23]. Авторка пропонує модель створення освітнього мовленнєвого середовища, яка складається зі спеціально організованої мовленнєвої діяльності дітей, спільної доросло-дитячої мовленнєвої діяльності, вільної самостійної мовленнєвої діяльності дітей. Найбільш ефективними вправами, на думку К. Крутій, є мовленнєві ситуації та мовленнєві вправи, які сприяють і стимулюють мовленнєвий розвиток, активність і самостійність дитини дошкільного віку.

А. Богуш під мовленнєвим середовищем розуміє сукупність організованих і нецілеспрямованих

умов спілкування дитини в системах «дорослий – дитина», «дитина – дорослий», «дитина – дитина». За твердженням А. Богуш, мовленнєве середовище, що оточує дитину, за своїм впливом на розвиток мовлення може бути стихійним, стимульованим і актуальним [2].

Мовленнєве розвивальне середовище – спеціально створені умови, де дошкільники мають можливість проявляти мовленнєву активність, вільно спілкуються з педагогом та однолітками, навчаються, чують рідну літературну мову, мають змогу самостійно вибирати однолітків для спілкування, гри, залучаються до мовленнєво-творчої діяльності. Створення розвивального освітнього мовленнєвого середовища складається з таких компонентів, як:

- спеціально організована мовленнєва діяльність дітей;
- спільна мовленнєва діяльність педагога та дитини;
- вільна самостійна мовленнєва діяльність дітей [8].

Розвивальне мовленнєве середовище в ЗДО відіграє вирішальну роль, оскільки саме в дошкільному віці відбувається активний розвиток мовлення та мовного мислення. Створення педагогами сприятливого мовленнєвого середовища, яке стимулюватиме і підтримуватиме мовленнєвий розвиток кожної дитини, є основною педагогічною умовою формування національно-мовленнєвої особистості. У групі дітей важливо створити атмосферу довіри та відкритості, де діти будуть вільно спілкуватися та виражати свої думки. Педагоги мають стимулювати діалог, сприяючи обміну думками та ідей між дітьми. Залучення різноманітних мовних ресурсів в групі може також збагатити мовлення дітей. Різноманітність мовних моделей допоможе дітям розширювати свій словниковий запас та розуміти різні мовні конструкції. Використання мовленнєвих ігор та активностей сприяє розвитку мовлення. Римування, вірші, загадки, рольові ігри – усі ці види активності стимулюють дітей висловлювати свої думки та розширювати мовленнєві навички. Регулярні мовленнєві заняття допомагають систематизувати отримані знання.

Ці заняття можуть включати розповіді, обговорення картинок, групові дискусії тощо. Важливо підтримувати мовленнєвий розвиток дітей за допомогою стимулів у повсякденному житті, наприклад, запитувати дітей про їхні враження від подій, спонукати їх розповідати про свої власні досвіди та враження.

Саме педагоги відіграють основну роль у формуванні мовленнєвого середовища в групі ЗДО, адже через спілкування з педагогами діти вчаться правильно висловлювати свої думки та відповідати на запитання.

Отже, сприятливе розвивальне мовленнєве середовище:

- стимулює мовленнєву активність дошкільників;
- створює сприятливу атмосферу (діти відчувають себе впевнено та комфортно для спілкування);
- сприяє формуванню мовленнєвих навичок.

Таким чином, створення та розвиток розвивального мовленнєвого середовища в ЗДО – це спільна задача педагогів, батьків та самих дітей. Лише за умови постійної уваги та системної роботи можна забезпечити успішний мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку.

Висновки. Розвивальне мовленнєве середовище має на меті забезпечити дитині можливість виявляти свої мовленнєві здібності. Ми проаналізували основні роботи відомих науковців, де описано педагогічні підходи для створення спеціального мовленнєвого середовища, що виступає необхідним компонентом та педагогічною умовою розвитку національно-мовленнєвої особистості. Отже, навколишній світ, що оточує дитину, є важливим складником ефективної підготовки її до майбутнього самостійного життя. Навколишнє середовище має бути організоване так, аби спонукати дитину до виконання активних дій відповідно до її життєвого ритму, фізичних та психічних можливостей. Створення в закладі дошкільної освіти повноцінного мовленнєвого середовища і забезпечення відповідної позиції педагога в організації діяльності дітей – основна педагогічна умова формування національно-мовленнєвої особистості дитини передшкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти / нова редакція 12.01.2021.
2. Богуш А.М. Теоретичні аспекти виховання мовної особистості дошкільника. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету : педагогічні науки*. Бердянськ : БДПУ, 2005. № 2. 198 с
3. Іщенко Л., Журавко Т. Створення мовленнєвого освітнього середовища в закладі дошкільної освіти. *Модернізація освітнього середовища: проблеми та перспективи* : матеріали II'ятої Міжнародної науково-практичної конференції, м. Умань, 11–12 жовтня 2019 року. С. 80–82 URL: https://lib.iitta.gov.ua/717743/1/%D0%97%D0%B1_%D1%82%D0%B5%D0%B7_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84_10.10.19.pdf#page=81

4. Калмикова Л.О. Комунікативний підхід до розвитку мовлення дошкільнят. *Педагогіка і психологія*. 1996. № 1. С. 51–55
5. Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід) : монографія. Київ : Стилос, 2000. 336 с.
6. Крутій К. Л. Створення мовленнєвого середовища: теоретичні засади і практична реалізація. Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2006. 168 с.
7. Мацько Л. Українська мова в освітньому просторі : навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр». Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. 607 с.
8. Обов'язкова освіта дітей старшого дошкільного віку: форми здобуття, організація і зміст роботи : збірник методичних матеріалів / авт.-упоряд. : О.П. Долинна та ін. Тернопіль : Мандрівець, 2011. 480 с.
9. Пентилюк М. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : збірник статей. Київ : Ленвіт, 2011. 256 с.

REFERENCES

1. Bazovyy komponent doshkil'noyi osvity [Basic component of preschool education] / nova redaktsiya 12.01.2021 [in Ukrainian].
2. Bohush A. M. (2005) Teoretychni aspekty vykhovannya movnoyi osobystosti doshkil'nyka [Theoretical aspects of the education of the linguistic personality of a preschooler]. Zbirnyk naukovykh prats' Berdyanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu: pedahohichni nauky. Berdyansk : BDPU, № 2. p. 198 [in Ukrainian].
3. Ishchenko L., Zhuravko T. (2019) Stvorennya movlennyevoho osvith'oho seredovyshecha v zakladi doshkil'noyi osvity [Creation of a linguistic educational environment in a preschool educational institution] Modernization of the educational environment: problems and prospects: Materials of the Fifth International Scientific and Practical Conference, Uman, October 11–12, URL: https://lib.iitta.gov.ua/717743/1/%D0%97%D0%B1_%D1%82%D0%B5%D0%B7_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84_1011.10.19.pdf#page=81 [in Ukrainian].
4. Kalmykova L. (1996) Komunikatyvnyy pidkhid do rozvytku movlennya doshkil'nyat [Communicative approach to the development of speech in preschoolers]. Pedahohika i psykholohiya. № 1. pp. 51–55 [in Ukrainian].
5. Kononko O. (2000) Psykholohichni osnovy osobystisnoho stanovlennya doshkil'nyka (systemnyy pidkhid) : monohrafiya [Psychological foundations of the personal formation of a preschooler (systemic approach): monohrafiya]. Kyiv : Stylos, p. 336 [in Ukrainian].
6. Krutiy K. (2006) Stvorennya movlennyevoho seredovyshecha: teoretychni zasady i praktychna realizatsiya [Creation of a speech environment: theoretical principles and practical implementation]. Zaporizhzhia : LLC "LIPS", p. 168 [in Ukrainian].
7. Mats'ko L. (2009) Ukrayins'ka mova v osvith'omu prostori : navchal'nyy posibnyk dlya studentiv-filolohiv osvith'o-kvalifikatsiynoho rivnya "mahistr" [Ukrainian language in the educational space: textbook for philology students of the educational qualification level "master"]. Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, p. 607 [in Ukrainian].
8. Dolynna O. P., Burova A. P., Nizkovska O. V., Nosachova T. P. (ed.) (2011) Obovyazkova osvita ditey starshoho doshkil'noho viku: formy zdobuttya, orhanizatsiya i zmist roboty : zbirnyk metodychnykh materialiv [Compulsory education of children of senior preschool age: forms of acquisition, organization and content of work: collection of methodological materials]. Ternopil: Mandrivets, 480 p. [in Ukrainian].
9. Pentylyuk M. (2011) Aktual'ni problemy suchasnoyi lnhvodydaktyky: zbirnyk statey [Actual problems of modern linguistic didactics: [collection of articles]. Kyiv : Lenvit, p. 256 [in Ukrainian].